

БАЗОВІ КОНЦЕПТИ ХРИСТІЯНСТВА У РОМАНАХ Д. БРАУНА

Статтю присвячено проблемі ментального змісту романів Д. Брауна та аналізу інтерпретації автором християнських концепцій, релігійних та культурних реалій.

Ключові слова: *християнство, християнський концепт, культурна свідомість, окультизм.*

Актуальність обраної теми визначається тим, що романи Д. Брауна, а особливо надзвичайно популярний нині «Код да Вінчі», стали справжніми бестселерами кінця ХХ – початку ХХІ століть. Цьому безумовно є підстави: письменник зачіпає справді гострі теми, які є актуальними для нашої культури, в першу ж чергу і найбільш охоче, теми дуже давні, але водночас такі, до яких інтерес не згасає вже багато століть: яким, наприклад, було «справжнє» життя Ісуса Христа та які таємниці «приховує від нас Церква» (основа «Коду да Вінчі»), що являє собою така втаємничена організація, як масони, що їм приписують таємну владу над світом («Втрачений символ») і т.д.

Усе вищезазначене змушує дослідника зосередитися першочергово на проблемі ментального змісту романістики Д. Брауна, чи, краще сказати, на претензіях автора сказати якесь нове слово в області духовного пошуку людства, тим більше при всій увазі літературної критики до цього змісту. Тому ми спробуємо розглянути базові концепти християнства в інтерпретації Д. Брауна, що вимагає, звичайно, активної мобілізації значного філософського й теологічного компендіуму.

Безперечна заслуга Д. Брауна як письменника полягає, якщо говорити об'єктивно, в тому, що він зробив доступнішою для широкого загалу справді важливу для культурної самосвідомості суспільства складну інформацію зі сфери релігійного досвіду людства, багато кого хоча б у першому наближенні зацікавив, і, як каже один з критиків, ця інформація перестала бути власністю лише богословів [7, 13].

Але виникає питання: що власне можна розглядати літературознавцеві в романах Д. Брауна, аби мати хоч якийсь серйозний предмет розмови? Адже, наприклад, Н. Гранцева пише, що роман «Код да Вінчі» не сприймається літературними експертами [6]. І тут ми стикаємося з такою ситуацією: у своїх творах Д. Браун претендує на вирішення серйозних, глобальних екзистенціальних питань, і в якості об'єкта інтенсивної критичної атаки ним береться в основному християнство, якому протиставляється світ окультичних вчень. Але твори Д. Брауна – «літературна пустушка», як їх називають І. Понкін та Є. Єлізаров, яка «використовує прийом десакралізації та криміналізації сакрального, експлуатує цікавість сучасного читача до таємниць, сенсацій та псевдосенсацій» [8].

На думку А. Горбунової, один з визначальних чинників популярності «Кода да Вінчі» є національна своєрідність роману, який є «яскравим прикладом відображення національно-культурної своєрідності Франції протягом усього сюжету» [5, 127; 131]. Не вдаючись зараз до полеміки із зазначеною точкою зору (хоча варто відмітити принаймні факт численних викривлень письменником реалій Франції), на наш погляд, все ж таки один з основних секретів успіху цього твору лежить в експлуатації епатажного релігійного сюжету (про релігійний Ренесанс рубежу ХХ – ХХІ століть та пов'язану з ним цікавість до таємниць тієї чи іншої релігії писалося багато, і тут, нам здається, немає потреби повторюватися).

Дійсно, ницість художніх аспектів творів Д. Брауна очевидна. Фабула різних романів повторюється: наприклад, у «Коді да Вінчі» зав'язкою виступає вбивство куратора Лувру, на якому знаходять символи Пріорату Сіону, після чого викликають Роберта Ленгдона, що має з'ясувати вбивцю. Розслідування відбувається разом із Софі, до якої основний персонаж явно відчуває романтичний потяг. Тепер порівняємо це з фабулою «Янголів і демонів»: виявляється, доволі замінити куратора Лувру на знаменитого фізика, Пріорат Сіону на секту ілюмінатів, Софі на Вікторію – і ми отримуємо новий роман.

Як неодноразово відзначалося критикою, характери у Д. Брауна ледве намічені; для читача, як вважає автор, доволі узяти якусь одну найзагальнішу рису типу «худорлява дівчина»; зовнішність персонажа уявити просто неможливо; психологія його будується, як в коміксі, на одні-єдиній рисі: Ленгдон, наприклад, виключно проголошує викладені мовою напівосвіченої людини «глибинні» істини, Сайлас функціонує виключно як тупий й жорстокий виконавець «страшних» таємних наказів церковників тощо.

Проте твори Д. Брауна достатньо цікаві, якщо оцінювати їх з точки зору явища прецедентності та засобів його створення, і тому в багатьох випадках ми будемо орієнтуватися на численні історичні, релігійні та культурні реалії його романів.

Якщо говорити про якусь ідейну позицію Д. Брауна, якою вона вимальовується на сторінках його романів, то можна твердити, що найвірнішим поглядом на світ для письменника є погляд навіть не «неоязичницький», але просто атеїстичний, і резонером цієї позиції виступає вчений Роберт Ленгдон, наскрізний персонаж розглянутих романів Д. Брауна, який у кожному романі безупинно й агресивно «викриває таємниці та брехню християнства». Християнство ж подається як фантазмагорична й безглузда духовна система, що будімо виключно складається з різнорідних – переважно язичницьких – елементів й не терпить присутності раціонального начала.

Та агностицизм, який, в принципі, є поважною філософською позицією – за умови, що мислитель пройшов складний шлях духовних випробувань і глибоко знає релігійний досвід людства, – набуває у Д. Брауна характеру дзвінкої, але пустої декларації, за якою стоїть відсутність справжнього духовного досвіду й «міщанська» агресивність особи, яку «високі матерії» насправді просто втомлюють. Нам здається, що правомірно ввести поняття «людина Д. Брауна», яким обіймається й авторська позиція, і улюблені герої письменника: це особистість, яка не звикла по-справжньому думати й шукати істину, цілком задоволена своїм «простим» буттям і «безпосередньою» свідомістю й відкидає усе, що не входить в рамки «здорового» наївно-гедоністичного світосприйняття, хоча при цьому безупинно підозрює весь навколишній світ у якійсь «змові», в тому, що від неї щось постійно й злочинно приховують. Така «людина маси» є водночас і характерним читачем Д. Брауна, готовим вірити в усе, що викладається на сторінках його творів. Характерно, що найбільш знаменитий з його романів – «Код да Вінчі» – є парадоксальним прикладом белетристики, який, при очевидній слабкості побудови, явних митецьких провалах та незліченних прикладах помилок і відвертого невігластва автора, тим не менше, став одним з найретинговіших творів кінця ХХ ст. і перекладений більш ніж сорока мовами.

У вуста свого наскрізного alter ego Ленгдона Д. Браун вкладає начебто типово вільнодумну сентенцію, яка відкидає одним махом усі релігії: «Усі релігії вимагають здебільшого того самого – і обіцяють однакову кару за недотримання вимог. Тобто якщо я не житиму за певними правилами, то потраплю до пекла. Не уявляю Бога, який би керував саме так» [4, 113]. Утім, сентенція, при всій своїй показовій глибокодумності, є типовим простеньким узагальненням людини малокомпетентної і поверхової. По-перше, далеко не «усі релігії» шанують Бога, якого Д. Браун пише з великої літери, слідуючи християнській традиції. Таких релігій (ревеляціоністських) лише три: іудаїзм, християнство та іслам; всі інші належать до кола релігій політеїстичних, прихильники яких шанують численних і різнофункціональних божеств, що зовсім не обов'язково дають ті моральні «вимоги», які так утискують героя та його автора. Таке «компетентне» змішування всіх релігій в одну купу й трактування їх виключно як однаково примітивного репресивного апарату за «недотримання вимог» свідчить не лише про цілком удавану, розраховану на простаки, ерудованість, а й про граничну легковажність і моральну нерозвиненість улюбленого героя Д. Брауна і його, власне, двійника-резонера.

З такою само поверховою легковажністю судить Ленгдон про таке небезпечне і непросте поняття, як «окультний». Так, дійсно, він знає, що воно означає «прихований», «неясний», але тлумачення цього поняття, яке знаменує цікавість саме до сфери темних магічних сил, ворожих цивілізованому релігіям, трактується в цьому монолозі вкрай схвально, з виразною симпатією персонажа та його автора до «гнаних носіїв істини»: «В часи релігійного гноблення ті знання, що суперечили офіційним доктринам, потрібно було тримати в секреті або ж «зашифровувати». Через загрозу, яку Церква вбачала у цих знаннях, вона визначала все, що мало стосунок до «окультного», як лихе, пов'язане зі злом, і це сприяло розквітові всіляких забобонів» [3, 43]. Д. Браун грубо й вульгарно пересмикує суть справи й розставляє, як бачимо, акценти так, як йому подобається. При цьому, схоже, симпатії автора та його героїв цілком визначені. Так, скажімо, зацікавленість у реставрації язичницько-окультних систем у Д. Брауна має цілком конкретний характер і дещо зловісну спрямованість: адже саме людські жертви, як він обережно натякає, дуже важливі і потрібні: «Колись древній ритуал «священнодійства» був звичаєвим законом багатьох країн. Від давніх юдеїв, що спалювали пожертви в храмі, до індіанців майя, що обезголовлювали людей на вершечках пірамід Чічен-Іца, і до Христа, який приніс себе у жертву на хресті, древні люди добре розуміли потребу Бога в жертвах» [3, 352]. Як бачимо, в світі Д. Брауна немає принципової різниці між формами й змістом стародавніх жертвоприношень, а за все несе відповідальність не хто інший, як сам Бог – вочевидь, біблійний (інших з великої літери не пишуть). Даремно, що «давні юдеї», рішуче відмовившись від людського жертвоприношення як від богопротивної й огидної справи, приносили в жертву виключно тварин, а самопожертва Христа у Біблії, який добровільно йде на хрест за гріхи світу, взагалі трактується як остання, що припиняє назавжди будь-які криваві жертви.

Цілком, таким чином, справедливо, що Д. Браун, говорячи про джерела християнства, «пропонує нам свою, особисту трактовку подій, позбавлену історичного ґрунту» [1, 193], але

близьку туманним уявленням звичайної не дуже освіченої людини, яка ніколи не заглиблювалася в історію, а тим більше – релігієзнавство чи теологію.

Про ставлення Д. Брауна до християнства та його історико-культурної ролі можна судити також і з його міркувань про церкву. Позитивні аспекти її діяльності окреслено буквально декількома словами, проголошеними Ленгдоном: «Ніхто б не наважився знецінювати те величезне добро, яке чинить Християнська Церква в сучасному неспокоїному світі, однак в історії Церкви було немало облуди й насилля» [2, 136–137]. Далі на декілька сторінок йде детальний розбір жорстокості, агресії та аморальності, які персонаж прагне викрити в служителях церкви, трактуючи як квінтесенцію ситуації «Відьомський молот» та інквізицію. Письменникові байдуже, що інквізитори виступали виключно як експерти щодо духовного стану підозрюваних у вже згаданих «чорних месах» і тому подібних речах, а вершили жорстоку розправу над тими, хто, скажімо, приносив у жертву немовля й пив його кров, світська влада й професійні кати, без яких в ту пору судочинство не мислилося. Зате охоче й зі смаком змальовуються малоприємні персонажі – служителі християнського культу, наприклад, Сайлас, ченець-альбінос, – «втілення репресивних, безрадінних й мученицьких аспектів християнства» [9, 28]. Отже, просто дивно, чому Ленгдон вважається таким фахівцем з питань християнства, що його запрошують, з волі автора, аж до Ватикану, аби з'ясувати чергову порцію таємниць (там їх, зрозуміло, сила-силенна!) – в той час як цей персонаж часто необізнаний з доволі-таки елементарними фактами з історії християнства. І це знову повертає нас до питання про художню цінність роману, в якому, як ми ще неодноразово побачимо, криється немало суперечностей навіть на рівні логіки побудови сюжету.

Як бачимо, джерело духовного імпульсу «людини Д. Брауна», такого собі «простого хлопця», який, тим не менш, дуже хоче панувати над світом, – це упередженість, тенденційність, визначена майже підлітковим негативізмом щодо загальноприйнятих цінностей. Саме тому, видається необхідним подальший розгляд базових концептів християнства у творчості Брауна, детального уточнення концепції письменника та засобів створення ним власної картини світу.

Список використаних джерел

1. Бедю Ж.-Ж. Тайные источники «Кода да Винчи»: [пер. с франц. И.А. Эгипти] / Жан-Жак Бедю. – СПб: Евразия, 2006. – 319 с.
2. Браун Д. Код да Винчи: [пер. з англ. А. Кам'янець] / Ден Браун. – Харків: Книжковий клуб, 2006. – 480 с.
3. Браун Д. Втрачений символ: [пер. з англ. В. Горбатька] / Ден Браун. – Харків: Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2010. – 608 с.
4. Браун Д. Янголи і демони: [пер. з англ. А. Кам'янець] / Ден Браун. – Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2010. – 544 с.
5. Горбунова А. М. Лексические способы отражения национально-культурного колорита Франции в современном англоязычном романе и особенности их перевода на русский язык (на материале романа Дена Брауна «Код да Винчи») / Анастасия Михайловна Горбунова // Вестник Московского государственного областного университета. – Серия: лингвистика. – М.: Изд-во МГОУ, 2009. – С. 126–133.
6. Гранцева Н. Прервалась связь времен / Н. Гранцева // Нева. – 2005. – № 6. – С. 243–247.
7. Кокс С. Титаны Возрождения и секреты тамплиеров и иллюминатов: [пер. с англ. А. Бушуева] / Саймон Кокс. – М.: АСТ Москва: Хранитель, 2007. – 285 с.
8. Понкин И. В., Елизаров В. Г. Инфернальный экстаз ненависти в книге Д. Брауна «Ангелы и демоны» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://moral-law.ru/publ/47-1-0-115>.
9. Хааг М., Хааг В. Путеводитель по «Коду да Винчи»: [пер. с англ. Е.Е. Сырневой] / Майкл Хааг, Вероника Хааг. – М.: АСТ: Астрель, 2007. – 288 с.

Summary. This article is devoted to the problem of mental concept of D. Brown's novels and to the interpretation analyzes of Christian concept by the author, religious and cultural realities.

Key words: Christianity, the Christian concept, cultural consciousness, occultism.

Отримано: 16.08.2012 р.